

Geelsprietdikkopje

Thymelicus sylvestris

Het geelsprietdikkopje is een vrij schaarse standvlinder. Hij komt vooral op zandgronden in het oosten en zuiden van het land voor. Waarschijnlijk geeft de verspreidingskaart een te rooskleurig beeld van het huidige voorkomen: een deel van de waarnemingen heeft vermoedelijk betrekking op verkeerd gedetermineerde andere soorten, vooral het zwartsprietdikkopje. Ook de rups lijkt op die van het zwartsprietdikkopje, maar de kop is effen groen gekleurd. In tegenstelling tot het zwartsprietdikkopje overwintert het geelsprietdikkopje als rups.

Beschut gelegen ruig grasland nabij Kerkrade (LI).

Rough grassland in a sheltered spot near Kerkrade (prov. of Limburg).

Levenscyclus en gedrag

De waardplanten van het geelsprietdikkopje zijn verschillende breedbladige grassoorten die al in het voorjaar voedzame scheuten hebben, zoals geknikte vossestaart, gestreepte witbol en pijpenstrootje. Het vrouwtje is kieskeurig ten aanzien van de plaats waar zij de eitjes legt. Ze vliegt snel en laag boven de vegetatie, op zoek naar een groepje bloeiende grassen. Als ze een geschikte plant heeft gevonden, drukt ze het achterlijf tegen de stengel en loopt al tastend achterwaarts naar beneden. Soms onderzoekt het vrouwtje deze spriet wel een kwartier voordat ze een lange rij eitjes afzet in de schede van het gras. (TAX 1989, THOMAS & LEWINGTON 1991, MAES & VAN DYCK 1999).

Wanneer de eitjes uitkomen, eten de rupsen eerst hun eischal op. De rupsen blijven in de schede van de grasspriet en spinnen elk een klein, zijden coconnetje om zich heen waarin ze overwinteren. Al in het vroege voorjaar worden de rupsen weer actief en verlaten hun winterverblijfplaats. Overdag verschuilen ze zich in een bijeengesponnen blad, 's nachts eten ze de jonge bladeren. De rupsen zijn aan het begin van de zomer volgroeid. Dan verpoppen ze zich in een los spinsel tussen de grasbladeren.

De eerste vlinders verschijnen in juni. Ze voeden zich met nectar van verschillende gewassen, bijvoorbeeld akkerdistel, gewone braam of gewone rolklaver. Het geelsprietdikkopje blijft vaak trouw aan één soort nectarplant, ook als er andere geschikte bloemen voorhanden zijn (GOULSON ET AL. 1997A, B). De mannetjes verdedigen vanaf een bloemhoofdje een territorium waaruit indringers worden verjaagd. Soms patrouilleren ze en zoeken actief vliegend naar een vrouwtje. Het aantal vlinders op de vliegplaatsen is hoog, zo'n 16 tot 64 individuen per ha. (TAX 1989, BINK 1992).

Vliegtijd en overwintering

Het geelsprietdikkopje vliegt in één generatie tussen 26 juni en 10 augustus. Gemiddeld vliegt de soort tien dagen eerder dan het zwartsprietdikkopje. De uiterste data waarop vlinders zijn waargenomen, zijn 11 mei en 27 september. Overwintering vindt plaats als pas uitgekomen, nuchtere rups.

Leefgebied

Het geelsprietdikkopje leeft vooral in ruige graslanden die tegen de wind beschut zijn en bij ruigten in open plaatsen in bossen. Vaak vliegen ze bij ruigere vegetaties langs bosranden; de bomen en struiken geven beschutting, tegen de wind terwijl in de ruigte nectar- en waardplanten te vinden zijn. Belangrijk is de aanwezigheid van overjarige grassen met in het najaar afgestorven bladeren waarop de eitjes worden afgezet. De gebieden waar de vlinders vliegen kunnen zowel vochtig als droog zijn. (GERAEDTS 1986, TAX 1989, BINK 1992).

Mobiliteit, verspreiding en trend

Het geelsprietdikkopje is een mobiele vlinder. In Groot-Brittannië is het verspreidingsgebied in de warme zomers begin jaren negentig ongeveer honderd kilometer noordwaarts opgeschoven. (ROBERTS 1993, HARDY ET AL. 1993, ASHER ET AL. 2001).

Deze vlinder komt in Europa voor van het Iberisch Schiereiland tot het Midden-Oosten en de Zuid-Oeral en van de Baltische Staten tot Noord-Afrika. In Nederland kwam hij aan het begin van de vorige eeuw plaatselijk voor op de

zandgronden, in de laagveengebieden, de duinen en in Zuid-Limburg. Op de kleigronden is de soort altijd uiterst schaars geweest. Het verspreidingsgebied is de afgelopen eeuw langzaam maar gestaag kleiner geworden en sinds het begin van de vorige eeuw ongeveer gehalveerd. De soort lijkt zich in Nederland naar het oosten toe terug te trekken. Doordat het geelsprietdikkopje is achteruitgegaan en het zwartsprietdikkopje stabiel is gebleven, is op veel plaatsen de verhouding tussen deze soorten veranderd. Het omslagpunt ligt omstreeks 1950 toen beide soorten ongeveer even algemeen in Nederland voorkwamen. Het geelsprietdikkopje is nu vermoedelijk een vrij schaarse standvlinder; het zwartsprietdikkopje is overal algemener, behalve in Zuid-Limburg. Het beeld van de huidige verspreiding wordt gedeeltelijk vertroebeld doordat een deel van de waarnemingen betrekking heeft op foutieve determinaties. Het is in bepaalde gebieden, zoals de duinen en de kleigebieden, niet duidelijk waar en in welke mate de soort (nog) voorkomt. Vermoedelijk is het voorkomen op dit moment grotendeels beperkt tot Oost-Nederland: Drenthe, de Veluwe, Zuid-Limburg, en daarnaast de Zeeuwse duinen en de Waddeneilanden; de soort is een stuk zeldzamer dan het hier opgenomen verspreidingskaartje doet vermoeden. De dichtheid aan vlinders op plaatsen waar de soort nog voorkomt is lager dan die van het zwartsprietdikkopje. Uit het Landelijk Meetnet Vlinders blijkt dat het geelsprietdikkopje matig achteruit is gegaan. Deze achteruitgang (in individuen op de routes) komt min of meer overeen met de trend van de verspreiding in het landelijk bestand dagvlinders over de afgelopen eeuw (VAN SWAAY & GROENENDIJK 2005).

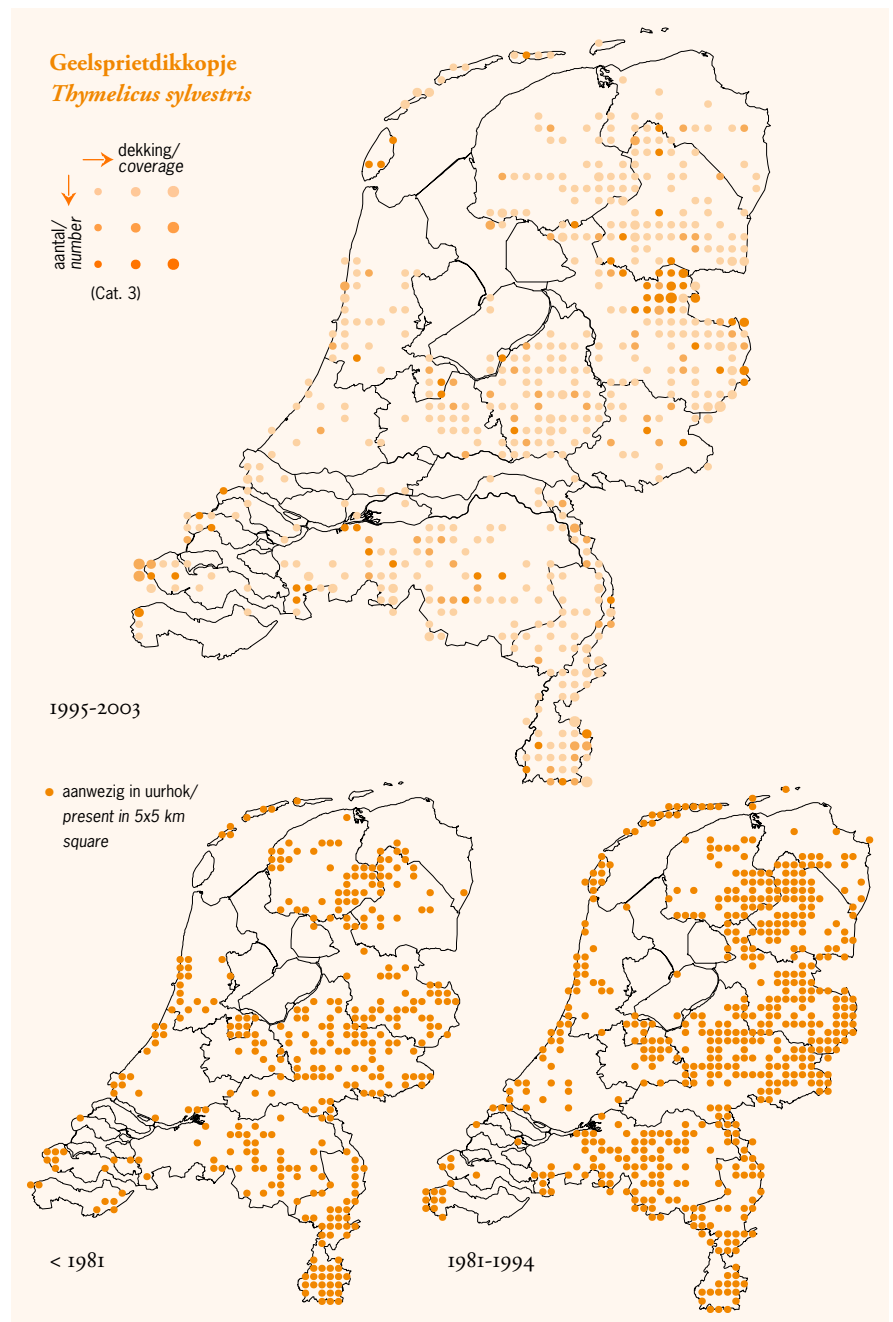
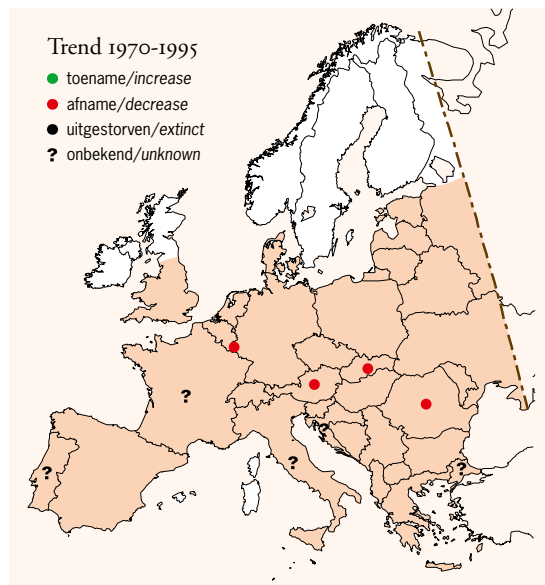
Bescherming

Het geelsprietdikkopje staat niet op de Rode Lijst. Op Europese schaal is hij niet bedreigd en is het voorkomen over het algemeen stabiel. (VAN SWAAY & WARREN 1999). De oorzaak van de achteruitgang is onbekend. Plaatselijke beheermaatregelen bij ruigte en graslanden op beschutte plaatsen in natuurgebieden en bermen kunnen de stand beïnvloeden. Een gunstige maatregel is bijvoorbeeld het invoeren van een gefaseerd maaibeheer, waardoor de rupsen hun

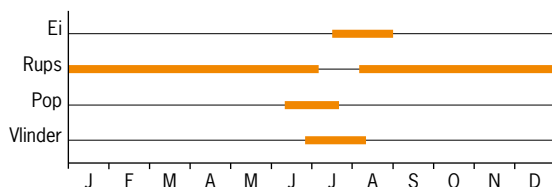
levenscyclus kunnen voltooien; ze overwinteren namelijk relatief hoog in de overjarige vegetatie. Deze vlinder bleek, net als het zwartsprietdikkopje, in aantal toe te nemen als de randen van hooilanden regelmatig niet worden gemaaid. Ook blijkt uit onderzoek in Groot-Brittannië dat hij gebaat is bij een beheervorm waarbij een gedeelte van de vegetaties blijft overstaan. Voldoende bloemaanbod in de maanden juli en augustus heeft eveneens een positief effect. In grotere gebieden kan een zeer extensief begrazingsbeheer gewenst zijn. (DAVIS 1989).

Toekomst

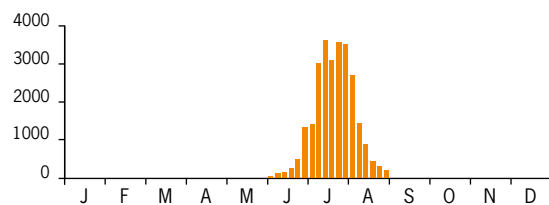
Verwacht wordt dat de huidige negatieve trend in het voorkomen van het geelsprietdikkopje zich doorzet.

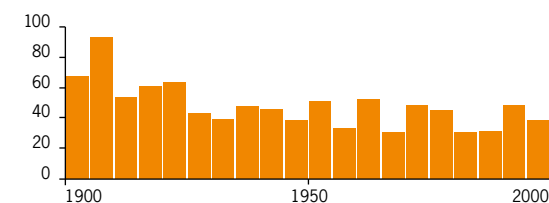
Stadiadiagram /
Life cycle diagram
(egg, caterpillar, pupa,
imago respectively)

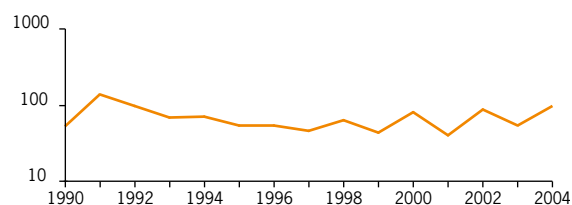
Vliegtijd /Flight period

Trend 1900-2000

Trend 1992-2004:
Matige afname /Moderate decline

Profiel van het geelsprietdikkopje

Voedsel rupsen Verschillende breedbladige grassoorten zoals gestreepte witbol *Holcus lanatus*, geknikte vossenstaart *Alopecurus geniculatus*, timoteegrass *Phleum pratense*, pijpenstrootje *Molinia caerulea* en gladde witbol *Holcus mollis*.

Voedsel vlinders Nectar van diverse planten, zoals akkerdistel *Cirsium arvense* en gewone braam *Rubus fruticosus*.

Vliegtijd vlinders Eén generatie tussen eind juni en midden augustus.

Duur stadia Ei: 15-33, rups: ca. 320, pop: 12-22, vlinder: 13-26, rijpingsduur eitje: 5-6 dagen.

Overwinteringsfase Nuchtere rups.

Leefgebied Ruige graslanden, bossen maar ook moerassen en rietlanden.

Mobiliteit Mobiel.

Dichtheid Hoog, 16 tot 64 individuen per ha.

Status Vrij schaarse standvlinder.

Rode Lijst Thans niet bedreigd.

Europese status Niet bedreigd.

Knelpunten verspreiding Onbekend.

Verwachting toekomst Schaarse standvlinder.

Beschermingsmaatregelen Gefaseerd maaibeheer met overstaande vegetaties in natuurgebieden en wegbermen.

SUMMARY

Small Skipper *Thymelicus sylvestris*

At present, *Thymelicus sylvestris* is quite a scarce resident. Since 1900, it has been declining steadily and the number of locations has fallen by half. The distribution map probably gives too optimistic a picture, due to confusion with *T. lineola*, and possibly even with *Ochlodes faunus*. The species seems to be withdrawing towards the eastern border of

the country. The data of the Dutch Monitoring Scheme indicate a moderate decline since 1990; the reasons for this are unclear. It occurs on rough, sheltered grasslands on both dry and wet soils. Several broad-leaved grasses serve as larval foodplant. It flies in one generation from the end of June until mid-August and hibernates as a caterpillar. Extensive grazing or rotational mowing of roadside verges, rough grasslands and woodland edges are recommended.

HERKENNING

Het bestand van het geelsprietdikkopje bevat vermoedelijk een aantal fouten doordat deze vlinder soms verkeerd wordt gedetermineerd. De soort is vrij lastig te herkennen en bovendien denken veel mensen ten on-

rechte dat dit een algemene vlinder is. Hij wordt zowel met het groot dikkopje als met het zwartsprietdikkopje verward. Het beste kenmerk ten opzichte van het zwartsprietdikkopje is de kleur van de onderzijde van de sprietknop. Die is geel en niet zwart zoals bij het zwartsprietdikkopje (zie foto's). De punt van de onderzijde van de voorvleugel is vaak bleek groenig-bruin, anders dan de rest van de vleugel. Daarnaast loopt de donkere geurstreep bij het mannetje niet evenwijdig aan de aderen van de voorvleugel en is eenvoudig te zien. Bij het zwartsprietdikkopje is de onderzijde van de gehele voorvleugel effen oranjebruin en is de geurstreep minder duidelijk.

Ook wordt het geelsprietdikkopje wel verward met het groot dikkopje. Dit gebeurt als bij oppervlakkige beschouwing de lichte vlekken van het groot dikkopje over het hoofd worden gezien; aangezien de onderzijde van de antenneknop bij het groot dikkopje ook vaak geel is, ligt verwarring dan voor de hand.

Geelsprietdikkopje. *T. sylvestris*.

Zwartsprietdikkopje. *T. lineola*.

